

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Bizas, Konstantinos

Title: Trust in the Institutions & Greek Political Culture (1999-2011)

Year: 2016

Version:

Copyright:

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Bizas, K. (2016). Trust in the Institutions & Greek Political Culture (1999-2011). In Passas, A. G., Sotiropoulos, D. P., Triantaphylloupolou, A. & Tsekos, T. N. (Eds), Οι θεσμοί στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης
Αποτίμηση μιας αντιφατικής περιόδου. Πρακτικά συνεδρίου (9-11.11.2011), 487-513.

ΣΕΙΡΑ: ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ

Διεύθυνση Σειράς: Αργύρης Γ. Πασσάς / Θεόδωρος Ν. Τσέκος

Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ

**Οι θεσμοί στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης.
Αποτίμηση μιας αντιφατικής περιόδου.
(Πρακτικά συνεδρίου)**

ISBN: 978-960-02-3236-3

Copyright © 2016:

Εκδόσεις Παπαζήση ΑΕΒΕ
Νικηταρά 2, & Εμμ. Μπενάκη, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 210 38.22.496, 210 38.38.020
Fax: 210 38.09.150
site: www.papazisi.gr • e-mail: papazisi@otenet.gr

Υποκατάστημα Θεσσαλονίκης
Σιατίστης 7, 54631
Τηλ.: 2310 227410
e-mail: natasapelagidou@papazisi.gr

Εκτύπωση:

Printfair (digital & offset solutions)
Σόλωνος 119, Αθήνα 106 78
Τηλ.: 210 33.00.606
site: www.printfair.gr • e-mail: info@printfair.gr

Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε μέσο χωρίς σχετική άδεια του εκδότη

ΑΡΓΥΡΗΣ Γ. ΠΑΣΣΑΣ

**ΔΗΜΗΤΡΗΣ Π. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ν. ΤΣΕΚΟΣ
(Επιμέλεια)**

**ΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ.
ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΜΙΑΣ
ΑΝΤΙΦΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ**

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

 **ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ
ΑΘΗΝΑ 2016**

άλλων κομμάτων; Υπάρχει κόμμα σήμερα με υψηλό γενικό δείκτη συμπάθειας έτσι ώστε να μπορεί να κυβερνήσει μόνο του; Αυτά τα ερωτήματα και πολύ περισσότερα θα μπορέσουν να απαντηθούν αν βρεθεί τρόπος χρηματοδότησης της εκλογικής έρευνας του 2012.

25. Εμπιστοσύνη στους θεσμούς και ελληνική πολιτική κουλτούρα (1999-2011)⁷¹³

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΙΖΑΣ

MA in the History of Political Thought, University of Exeter
ΜΠΣ «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία», Πανεπιστήμιο Αθηνών
Πτυχίο Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΛΑΜΠΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Υποψήφια Διδάκτωρ Φιλοσοφίας, Τμήμα Επικοινωνίας
και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Πανεπιστήμιο Αθηνών
ΜΠΣ «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία», Πανεπιστήμιο Αθηνών
Πτυχίο Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η πολιτική συγκυρία της κρίσης μοιάζει να καθιστά περισσότερο επιτακτική από ό,τι στο άμεσο παρελθόν την σπουδή επί των μορφών και των αιτίων της υφιστάμενης δυσφορίας στην ελληνική πολιτεία. Η στάση απέναντι στους θεσμούς μοιάζει να αποτελεί μία ακρογωνιαία διάσταση του ζητήματος καθώς το στοιχείο του παγίου και η έντονα υλική πρόσληψη της έννοιας του θεσμού αποτελούν σημαινόμενα που συνδέουν ισχυρά τους θεσμούς με την γενικότερη έγκριση ή απόρριψη της κοινωνίας και της πολιτικής πρακτικής. Το άρθρο επιδιώκει να αξιοποιήσει τις εξαμηνιαίες έρευνες του ευρωβαρόμετρου, οι οποίες αποτελούν μία ακόμη σχετικά ανεκμετάλλευτη πηγή ετήσιων συγκριτικών δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, φιλοδοξούμε να παρουσιάσουμε την εμπιστοσύνη των Ελλήνων σε ένα πλήθος θεσμών, όπως αυτή αποτυπώνεται από την σχετική ερώτηση εμπιστοσύνης και

713. Ευχαριστούμε θερμά τον καθηγητή Ευθύμη Παπαβλασόπουλο για τις κριτικές και ερμηνευτικές του προτάσεις.

δυσπιστίας στα ευρωβαρόμετρα από το 1999 και έπειτα⁷¹⁴. Η μέθοδος μας συνίσταται στην ομαδοποίηση των θεσμών σε έξι κατηγορίες και έπειτα στην διεξαγωγή συγκρίσεων μεταξύ των επεξεργασμένων μέσων όρων των κατηγοριών ώστε να προκύψουν ορισμένα γενικότερα συμπεράσματα. Οι πέντε πρώτες κατηγορίες υπαινίσσονται μία διάκριση στις σχέσεις ιδιωτικού και δημοσίου στο πλαίσιο της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας ενώ η έκτη ομάδα αφορά διεθνείς θεσμούς. Σε κάθε περίπτωση επισημαίνονται οι κύριες τάσεις και ιδιαιτερότητες λαμβανομένης υπόψιν της σχετικής ελληνικής επιστημονικής βιβλιογραφίας και ερευνών με αντίστοιχα αντικείμενα⁷¹⁵. Για λόγους σύνοψης παρουσιάζουμε μόνο το ελληνικό ποσοστό εμπιστοσύνης ενώ προβαίνουμε σε διαφορετικές αναφορές στον ευρωπαϊκό μέσο όρο και τα αξιοσημείωτα ποσοστά δυσπιστίας. Για τα τελευταία η γενική παρατήρηση στην οποία μπορούμε καταρχήν να περιοριστούμε είναι πως παρουσιάζουν υψηλότερες τιμές έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου από ότι η εμπιστοσύνη καθώς οι Έλληνες αποφεύγουν πολύ περισσότερο την επιλογή «Δεν Ξέρω/Δεν Απαντώ». Μία άλλη εισαγωγική παρατήρηση που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι οι εκλογικοί κύκλοι μοιάζουν να αποτελούν μεσοπρόθεσμους ερμηνευτικούς άξονες του επιπέδου εμπιστοσύνης καθώς στο εσωτερικό του κάθε κύκλου οι τάσεις δείχνουν να ομογενοποιούνται ενώ η εμπιστοσύνη στους θεσμούς καταρχήν αυξάνεται έπειτα από κάθε εκλογική διαδικασία.

714. Πιο συγκεκριμένα, επεξεργαζόμαστε στοιχεία που έχουν αντληθεί από τα τεύχη 51-75 της τακτικής εξαμηνιαίας έκδοσης του ευρωβαρόμετρου, τα οποία και καλύπτουν την εξεταζόμενη περίοδο.

715. Στις τελευταίες ξεχωρίζουμε τις ομοειδείς έρευνες εμπιστοσύνης στους θεσμούς της εταιρείας Public Issue για την τριετία 2007-2009 καθώς και τα δημοσιευμένα αποτελέσματα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (ESS) για τα έτη 2002-2009.

I. Θεσμοί πολιτικής αντιπροσώπευσης (βλ. Διαγράμματα I.1, I.2, σελ. 509 του παραρτήματος). Οι θεσμοί της πολιτικής αντιπροσώπευσης μοιάζουν να αποτελούν τους πλέον πρωταρχικούς από τους κατεστημένους φορείς δράσης σε μία σύγχρονη φιλελεύθερη δημοκρατία, οπότε η εκκίνηση της ανάλυσής μας από αυτούς μοιάζει ενορατικά να είναι η πλέον επωφελής.

Η κυβέρνηση αποτελεί έναν από τους πλέον νευραλγικούς αντιπροσωπευτικούς θεσμούς σύμφωνα με τις αντιλήψεις της κοινής ελληνικής γνώμης. Παρατηρούμε (διάγραμμα I.1) ότι η εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση συμπίπτει με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο μέχρι το 2002. Στην συνέχεια, από το 2003 ως το 2007, η εμπιστοσύνη στην ελληνική κυβέρνηση καταγράφεται σε επίπεδα αισθητά υψηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και μάλιστα από τα υψηλότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η μέγιστη τιμή, η οποία αξιοσημείωτα υπερβαίνει και το ποσοστό της δυσπιστίας, καταγράφεται το 2004, έτος κατά το οποίο έχουμε την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την εκλογή νέας κυβέρνησης και την διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων. Το 2008 η εμπιστοσύνη πέφτει κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ενώ τον υπερβαίνει εκ νέου το 2009, οπότε και έχουμε νέα κυβερνητική αλλαγή. Η κρίση των τελευταίων δύο ετών οδηγεί την εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση σε μείζονα πτώση έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου.

Το κοινοβούλιο αποτελεί σε γενικές γραμμές τον πλέον νομιμοποιημένο θεσμό πολιτικής αντιπροσώπευσης στην Ελλάδα της εξεταζόμενης περιόδου⁷¹⁶. Από την αρχή της εξεταζόμενης περιόδου μέχρι και το 2007 η εμπιστοσύνη στο κοινοβούλιο βρίσκεται σε αισθητά υψηλότερα επίπεδα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και μάλιστα ξεπερνά το ποσοστό της δυσπιστίας, με

716. Σε σχέση με τους θεσμούς πολιτικής αντιπροσώπευσης που περιλαμβάνει η έρευνα του ευρωβαρόμετρου. Προχωρούμε σε αυτήν την επισήμανση καθώς ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας συγκεντρώνει ποσοστά εμπιστοσύνης άνω του 85% κατά την τριετία 2007-2009 στην έρευνα της Public Issue.

εξαίρεση το 2000, οπότε και πλησιάζει τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και υπολείπεται οριακά της δυσπιστίας. Το 2008 και 2009 η εμπιστοσύνη φθίνει έναντι μίας μείζονος αύξησης της δυσπιστίας, αν και συνεχίζει να υπερτερεί καθαρά έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Η εμπιστοσύνη στο κοινοβούλιο συνεχίζει να φθίνει έντονα την τελευταία διετία και υπολείπεται έντονα έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου⁷¹⁷. Χαρακτηριστική της τελευταίας διετίας είναι επίσης η ουσιαστική εξαφάνιση της διαφοράς της εμπιστοσύνης στο κοινοβούλιο και την κυβέρνηση, κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Ως λόγους για την αρχική επιμονή της διαφοράς της εμπιστοσύνης στο κοινοβούλιο έναντι της κυβέρνησης μπορούμε να αναφέρουμε την γενικά ισχυρή παράδοση δημοκρατικού κεκτημένου στην Ελλάδα και τα κατάλοιπα της έντονης πολιτικοποίησης των πρώτων μεταπολιτευτικών δεκαετιών⁷¹⁸.

717. Η απόσταση από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και η μεγάλη πτώση των τελευταίων ετών καταγράφεται και από την αντίστοιχη μέτρηση της ESS για το 2008-2009. Στην τετραετία 2002-2005 η εμπιστοσύνη στο κοινοβούλιο στην Ελλάδα και στον ευρωπαϊκό μέσο όρο καταγράφεται σε παρεμφερή επίπεδα (περίπου 35%). Η εξήγηση της διαφοράς μπορεί να αναζητηθεί στην περίληψη πλήθους ερωτήματων στο σχετικό τμήμα της ESS που αναφέρονται σε μία γενικότερη εμπιστοσύνη στην κοινωνία, πέραν των θεσμών (η Ελλάδα καταγράφει εκεί σαφώς χαμηλότερες τιμές έναντι της ευρωπαϊκού μέσου όρου) και στην απουσία ερωτήματος για την εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση ή κάποιον άλλο άμεσα πολιτικό εκτελεστικό θεσμό. Βλ. Βαρουχή, Χ., Σαρρής, Ν. (2011), Εμπιστοσύνη στους θεσμούς, στο Παπλάκου, Β., Σταθοπούλου, Θ., Στρατουδάκη, Χ. (επιμ.). Θεμοί - Αξίες - Συμπεριφορές: Μελέτη των ευρημάτων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (2008-2009), Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σσ. 89, 225.

718. Για εδραιωμένες αναγνωρίσεις της σημασίας του δημοκρατικού κεκτημένου διαχρονικά στην ελληνική πολιτική κουλτούρα βλ. Τσουκαλάς, Κ. (1987) [1984] {1978}, Η ιδεολογική επίδραση του εμφυλίου πολέμου, στο Τσουκαλάς, Κ. (1986), Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα, Θεμέλιο, Αθήνα, σσ. 49-50, Διαμαντούρος, Ν. (2000), Πολιτισμικός δυναμός και πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης: πλαίσιο ερμηνείας, (μτφρ.: Σωτηρόπουλος, Δ.Α.), Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σσ. 49, 59. Γενικά, όπως γίνεται εμφανές και από την προσέγγιση του Διαμαντούρου, η δημοκρατία και το κεκτη-

Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα συγκεντρώνουν αρκετά χαμηλά ποσοστά εμπιστοσύνης, (καταρχήν τα χαμηλότερα στην έρευνα, περίπου 20%) ακολουθώντας την κοινή δυτική τάση των τελευταίων δεκαετιών. Το γεγονός μοιάζει να εξηγείται στην βάση του περισσότερο εμφανώς διεκπεραιωτικού χαρακτήρα των υπόλοιπων θεσμών και της μετατροπής των κομμάτων σε κρατικοδίαιτα κόμματα-καρτέλ που επιζήτουν την συμμετοχή στην κρατική εξουσία σχεδόν αποκλειστικά για ίδιους λόγους⁷¹⁹. Η εμπιστοσύνη στα πολιτικά κόμματα βρίσκεται ωστόσο σε ελαφρώς υψηλότερα επίπεδα έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου μέχρι το 2007, με την εξαίρεση του έτους 2002, οπότε και σημειώνεται μία ισχυρή πτώση της εμπιστοσύνης στο σύνολο των θεσμών στον απόχο του αντιδημοφιλούς νόμου Γιαννίτση για την κοινωνική ασφάλιση⁷²⁰. Η εξήγηση της υψηλότερης εμπιστο-

μένο της στην ελληνική περίπτωση μπορούν να νοηθούν βάσει δύο διακριτών πολιτισμικών προτύπων. Το πρώτο, που μπορεί να εντοπιστεί ήδη από τον αναπτυγμένο Νεοελληνικό Διαφωτισμό και τα επαναστατικά συντάγματα, αντεί την αντίληψη της δημοκρατίας από την δυτική εμπειρία. Το δεύτερο πρότυπο αντεί την αντίληψή του για την δημοκρατία από τον βυζαντινό-ορθόδοξο «ισοπεδωτικό εξισωτισμό» (Διαμαντούρος). Για την έντονη πολιτικοποίηση των δεκαετιών του 1970 και του 1980 ενδεικτικά βλ. Καφετζής, Π. (1988), Ευρωπαϊκός Νότος: σε αναζήτηση του πολίτη και της πολιτικής, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών*, τεύχος 69A, σσ. 33-47, Δώδος et al. (1990), Η πολιτική κουλτούρα στις χώρες της Νότιας Ευρώπης: συγκριτικοί πίνακες, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ειδικό τεύχος 75A, Δεμερτζής, Ν. (1990), Η ελληνική πολιτική κουλτούρα στη δεκαετία του '80, στο Λυριτζής, Χ. - Νικολακόπουλος, Η. (επιμ.), *Εκλογές και κόμματα στη δεκαετία του '80: Εξελίξεις και προοπτικές του πολιτικού συστήματος* (πρόλ. Κιτρομηλίδης, Π.Μ.), Θεμέλιο, Αθήνα, σσ. 81-82, Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (1990), Ελληνική πολιτική κουλτούρα: όψεις και προσεγγίσεις, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ειδικό τεύχος 75A, σσ. 29-38.

719. Katz et al. (1995), *Changing models of party organization and party democracy*, *Party Politics*, Vol. 1, No. 1.

720. Ο νόμος προέβλεπε την εξομοιώση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης στα 65 έτη για όλες τις κατηγορίες ασφαλισμένων ανεξαρτήτως φύλου, αλλαγές στον υπολογισμό της σύνταξης όσο και στη δομή των ταμείων, επανεξέταση των επαγγελμάτων που εντάσσονται στα βαρέα και ανθυγεινά,

σύνης στην Ελλάδα μπορεί να αναζητηθεί προς μία κατεύθυνση αντίστοιχη με εκείνη του κοινοβουλίου. Ωστόσο, μπορούμε να προσθέσουμε την πρόσληψη του θεσμού ως περισσότερο ορατά διεκπεραιωτικού έναντι των πολιτικών κομμάτων των υπόλοιπων ευρωπαϊκών κοινωνιών λόγω του κυρίαρχου ρόλου που απέκτησαν τα πολιτικά κόμματα στην ελληνική πολιτική σκηνή με την μετάβαση στην Μεταπολίτευση⁷²¹. Το 2008-2009 η εμπιστοσύνη στα κόμματα αρχίζει να υπολείπεται έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου και το 2010 καταγράφει ελεύθερη πτώση ακολουθώντας την γενική κρίση.

Η πρόσφατη περίληψη της ερώτησης για την εμπιστοσύνη στις περιφερειακές και τοπικές δημόσιες αρχές αθεί σε γόνιμες παρατηρήσεις καθώς η πτώση της εμπιστοσύνης στους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς του κεντρικού κράτους οδηγεί τις τοπικές αρχές σε μία πιο προνομιακή εμπιστοσύνη έναντι των υπόλοιπων θεσμών. Πέρα από την εξ ορισμού πιο αδιαμεσολάβητη σχέση με το κοινό, η επιμονή της εμπιστοσύνης στις τοπικές αρχές, η οποία αθεί και στην συγκριτική αύξηση της θέσης της στην κλίμακα εμπιστοσύνης, ενδεχομένως αντλεί και από την πιο εκτεταμένη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων και πόρων στους ΟΤΑ στην Ελλάδα και την υπόλοιπη Ευρωπαϊκή Ένωση κατά την εξεταζόμενη περίοδο⁷²². Το γεγονός ενδεχομένως να αύξησε την πρόσληψη των

και πλήθος άλλων στοιχείων που ανέτρεπαν ριζικά την υφιστάμενη δομή του κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα. Αναλυτικότερα βλ. Η Καθημερινή (2001), Ασφαλιστικό, οι προτεινόμενες αλλαγές, 19 Απριλίου, [online], διαθέσιμο στο URL <[http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_1_19/04/01_I7064351%3Dl7064351%3Dj01%2601-04011cod190401\\$31994.html](http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_1_19/04/01_I7064351%3Dl7064351%3Dj01%2601-04011cod190401$31994.html)> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 30 Οκτωβρίου 2011].

721. Σχετικά βλ. Spourdalakis, M. (1996), *Securing democracy in post-authoritarian Greece: The role of political parties*, σε Pridham, G. and Lewis, P.G. (επιμ.), *Stabilising fragile democracies: Comparing new party systems in southern and eastern Europe*, Routledge, London and New York.

722. Για τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς αρωγή των περιφερειακών αρχών, ιδιαίτερα των λιγότερο ανεπτυγμένων, βλ. Nugent, N. (2004) [2003]

εν λόγω θεσμών ως διεκπεραιωτικών. Εντούτοις, σε αντίθεση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, η εμπιστοσύνη στις περιφερειακές και τοπικές δημόσιες αρχές στην Ελλάδα υπολείπεται έναντι της δυσπιστίας, πράγμα που ενδεχομένως οφείλεται στην ισχυρή παράδοση κρατικού συγκεντρωτισμού της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας⁷²³. Η εμπιστοσύνη στις περιφερειακές και τοπικές δημόσιες αρχές φτάνει στην μέγιστη τιμή της προσεγγίζοντας τον ευρωπαϊκό μέσο όρο το 2009.

Η περίληψη των συνδικάτων στους θεσμούς πολιτικής αντιπροσώπευσης στην ελληνική περίπτωση μοιάζει δικαιολογήσιμη από το γεγονός ότι προσλαμβάνονται από την ελληνική κοινή γνώμη από την δεκαετία του 1980 και έπειτα ως οργανώσεις με ισχυρό κομματικό χαρακτήρα με ισχυρή αλληλεπίδραση με το κράτος⁷²⁴. Επιπλέον, στην βάση των επιταγών της ευρωπαϊκής

Πολιτική και διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση (πρόλογος – επιμ. Μενδρινού, Μ., μτφρ. Τσολακίδου, Ι., Τριανταφύλλου, Α.), πέμπτη έκδοση, Σαββάλας, Αθήνα, σσ. 112, 367-368, 425-427.

723. Η ισχυρή εικόνα της κεντρικής διοίκησης έναντι της τοπικής και περιφερειακής μπορεί να θεωρηθεί ήδη υπαρκτή από το μακραίωνο πολιτισμικό πρότερο του ελληνικού εθνικού κράτους, και πιο συγκεκριμένα από την βυζαντινή πολιτειακή πραγματικότητα, όπου η επιβολή της αυλής έναντι των προσπαθειών εδραίωσης ισχυρής μεγαλογαιοκτησίας οδήγησε στον σεβασμό μίας καθεστηκυίας τάξεως εντός της οποίας η αξιά κάθε προσώπου καθορίζόταν από την εγγύτητα ή γειτονία του σε σχέση με το ιερό πρόσωπο του βασιλέως. Βλ. Αρβελέρ, E. (2003), *Bučánio: Η χριστιανική αυτοκρατορία*, στο Αρβελέρ, E., Aymard, M. (επιμ.), *Oi Eυρωπαίοι: Α' Τόμος – Αρχαιότητα, Μεσαίωνας, Αναγέννηση* (πρόλ. Αρβελέρ, E., μετ. Μπουρλάκης, Π.), γ' έκδοση, Σαββάλας, Αθήνα, σσ. 151-156, και Αρβελέρ, E. (2003), *Ένας νέος ευρωπαϊκός κόσμος*, στο Αρβελέρ, E., Aymard, M. (επιμ.), *Oi Eυρωπαίοι: Α' Τόμος – Αρχαιότητα, Μεσαίωνας, Αναγέννηση* (πρόλ. Αρβελέρ, E., μετ. Μπουρλάκης, Π.), γ' έκδοση, Σαββάλας, Αθήνα, σσ. 163-176. Μία ισχυρή υπόθεση εργασίας θα μπορούσε να είναι ότι η ορθοδοξία μεταφέρει προσαρμοστικά τα εν λόγω πολιτειακά πρότυπα στις πρακτικές του ελληνικού εθνικού κράτους.

724. Σε αυτήν την κατεύθυνση, οι παλαιότερες ερμηνείες έκαναν λόγο για την ύπαρξη ενός καταρχήν κρατικού κορπορατισμού στην περίπτωση του ελληνικού συνδικαλισμού από την δεκαετία του 1980 και έπειτα. Βλ. Μαυρογορδά-

νομοθεσίας, το ελληνικό κράτος παραχώρησε ισχυρές διεκπεραιωτικές αρμοδιότητες στις ανώτερες συνδικαλιστικές οργανώσεις⁷²⁵. Προς επίρρωση των ανωτέρω παρατηρήσεων, το Διάγραμμα I.2 (σ. 509 του παραρτήματος) υποδεικνύει ότι τα επίπεδα εμπιστοσύνης στα συνδικάτα ακολουθούν εκείνα της κυβέρνησης. Η εμπιστοσύνη στα συνδικάτα στην Ελλάδα εντοπίζεται σαφώς υψηλότερα έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου από το

τος, Γ.Θ. (1998) [1988], *Μεταξύ Πιτυοκάμπτη και Προκρούστη: οι επαγγελματικές οργανώσεις στη σημερινή Ελλάδα*, πρώτη ανατύπωση, Οδυσσέας, Αθήνα και Μαυρογορδάτος, Γ.Θ. (2007), *Ομάδες πλεσης και δημοκρατία*, τέταρτη έκδοση, Αθήνα. Σύγχρονες (της ερμηνείας του καθηγητή Μαυρογορδάτου) και μεταγενέστερες πραγματεύσεις αμβλύνουν την θέση περί κρατικού κορπορατισμού – λ.χ. Τσουκαλάς, Κ. (1986), όπ.π. Αλεξανδρόπουλος, Σ. (1990), Τάσεις κορπορατιστικής αντιπροσώπευσης και ελληνική πραγματικότητα, *Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση*, τ. 4, Κιούκιας, Δ.Κ. (1994), *Οργάνωση συμφερόντων στην Ελλάδα: Ενσωμάτωση και πρόσβαση στο κράτος σε συγκριτική προσποτική*, Εξαντας, Αθήνα, Ζαμπαρλόγκου, Σ. (1996), *Συνδικαλιστικό κίνημα και κρατικός παρεμβατισμός στην μεταπολιτευτική Ελλάδα: Μία συγκριτική προσέγγιση*, στο Λυριτζής, Χ. – Νικολακόπουλος, Η. – Σωτηρόπουλος, Δ. (επιμ.), *Κοινωνία και πολιτική: Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας*, Θεμέλιο, Αθήνα. Ακολουθεί η αναφορά σε έναν «ασύμμετρο» και προοδευτικά σε έναν «εξαρθρωμένο κορπορατισμό» – Λάβδας, Κ.Α. (2007) [2005], Οι ομάδες συμφερόντων στον εξαρθρωμένο κορπορατισμό: ο κοινωνικός διάλογος στην Ελλάδα και ο ευρωπαϊκός ανταγωνιστικός κορπορατισμός, στο Featherstone, K. (επιστ. επιμ.), *Πολιτική στην Ελλάδα: η πρόκληση του εκσυγχρονισμού* (μτφρ. Νιάρχος, Γ.), εκδόσεις Οκτώ, Αθήνα – και η πλέον διαδραστική θέση, – Σπουρδαλάκης, Μ., Παπαβλασόπουλος, Ε. (2008), Κόμματα, ομάδες συμφερόντων και μετασχηματισμοί στο σύστημα εκπροσώπησης: πέρα από τις θεωρίες της κρίσης, στο Κοντιάδης, Ε. (επιμ.), *Κρίση του ελληνικού συστήματος: σύγχρονες προκλήσεις και μεταρρυθμιστικές προσποτικές*, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Παπαζήσης, Αθήνα – η οποία εγκαταλείπει τις αναφορές στην δυτικογενή έννοια του κορπορατισμού και απολύγει αντιθέτως στην προοδευτική έξαρτηση των κομμάτων από τις ομάδες συμφερόντων. Παραμένει ωστόσο ενδεχομένως ανοιχτό ερώτημα κατά πόσο η κοινή γνώμη προσλαμβάνει κατά την εξεταζόμενη περίοδο την σχέση των εν λόγω θεσμών με αντίστοιχο τρόπο.

725. Εισαγωγικές παρατηρήσεις επί του θέματος, οι οποίες είναι ταυτόχρονα ενταγμένες σε μία μακροίστορική θεωρία για την εξέλιξη των ομάδων συμφερόντων στην Ελλάδα βλ. Σπουρδαλάκης et al. (2008), όπ.π.

1999 ως το 2007. Στις δύο μέγιστες τιμές της μάλιστα, το 2000 και το 2004, υπερβαίνει και το ποσοστό της δυσπιστίας, γεγονός αρκετά απόμακρο έναντι της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης. Η μέτρηση που έχουμε για το 2010 δείχνει την εμπιστοσύνη στα συνδικάτα να έχει πέσει και αυτή αρκετά κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο⁷²⁶.

II. Θεσμοί διεκπεραίωσης κρατικών αρμοδιοτήτων (βλ. διάγραμμα II, σ. 510 του παραρτήματος). Η δεύτερη κατηγορία της παρουσίασης συνίσταται στην κατηγοριοποίηση θεσμών οι οποίοι εμφανίζονται προνομιακά συνδεδεμένοι με την πλέον εκτελεστική διάσταση του κράτους, οπότε και αναφερόμαστε σε αυτούς ως διεκπεραιωτικούς.

Σε πρώτο πλάνο συναντάμε τον στρατό ως τον πλέον νομιμοποιημένο θεσμό της έρευνας στην Ελλάδα και τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η εμπιστοσύνη στον στρατό εμφανίζεται αρκετά υψηλή σε όλη την περίοδο, αν και ακολουθεί φθίνουσα πορεία, η οποία ενδεχομένως να εξηγείται από την προαγωγή των ελληνοτουρ-

726. Τα στοιχεία της Public Issue καταγράφουν μία καταρχήν αντίστοιχη εικόνα για τα επίπεδα εμπιστοσύνης στους ανωτέρω θεσμούς πολιτικής αντιπροσώπευσης. Πιο συγκεκριμένα, τα πολιτικά κόμματα παραμένουν ο πλέον αντιδημοφιλής θεσμός ενώ εξίσου χαμηλές τιμές εμπιστοσύνης καταγράφει και η κυβέρνηση. Ενδεχομένως η εν λόγω διαφορά να αφορά την ύπαρξη διακριτών υπερωτημάτων στην έρευνα αναφορικά με την εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση και στα υπουργεία, τα οποία λαμβάνουν υψηλότερες τιμές. Κατά συνέπεια, η υπόθεσή μας περί της καταρχήν υψηλότερης εμπιστοσύνης σε θεσμούς που προβάλλουν τον διεκπεραιωτικό τους χαρακτήρα μοιάζει αφενός να επιβεβαιώνεται και αφετέρου να εξηγεί την τελευταία διαφοροποίηση. Η βουλή βρίσκεται χαμηλότερα, αντικατοπτρίζοντας ενδεχομένως την συμπεριληφτή υποερωτήματος για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Οι δήμοι και τα συνδικάτα, τα οποία κατονομάζονται ξεχωριστά ως ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ καταγράφουν επίπεδα με της βουλής και παρεμφερή με τις μετρήσεις του ευρωβαρόμετρου. Το αποτέλεσμα είναι οι μεν δήμοι να βρίσκονται υψηλότερα της βουλής σε όλη την τριετία 2007-2009 και τα δε συνδικάτα να ακολουθούν τα επίπεδα της εμπιστοσύνης στο κοινοβούλιο.

κικών σχέσεων και από στρατιωτικά σκάνδαλα. Μέχρι το 2004 η ελληνική εμπιστοσύνη στον στρατό τοποθετείται αρκετά υψηλότερα έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου και παραμένει πιο ψηλά από τον τελευταίο μέχρι το 2009 ενώ το 2010 υπολείπεται για πρώτη φορά.

Η ελληνική εμπιστοσύνη στην αστυνομία βρίσκεται χαμηλότερα έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου από το 1999 ως το 2002. Η εξήγηση ενδεχομένως να βρίσκεται στην συγκριτικά παρατηρούμενη έλλειψη πειθαρχίας στην ελληνική πολιτική κουλτούρα έναντι των πιο δυτικών κοινωνιών, η οποία και συμβάλει στην μεταπολιτευτική επένδυση της αστυνομίας με αυταρχικά σημαντικά⁷²⁷. Ιδιαίτερη απόκλιση σημειώνεται το 2000, οπότε και σημειώνεται η δολοφονία του Steven Sonders από την 17 Νοέμβρη⁷²⁸. Την διετία 2003-2004 η ελληνική εμπιστοσύνη υπερβαίνει την ευρωπαϊκή με μέγιστη τιμή το 2004, οπότε και έχουμε την ρητορική της μέριμνας για την ασφαλή τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων. Η πτώση της εμπιστοσύνης στην αστυνομία κατά

727. Για την έλλειψη πειθαρχίας στην ελληνική κοινωνία βλ. Δοξιάδης, Κ. (1993), Η ιδεολογία στη μεταπολεμική Ελλάδα, Λεβιάθαν, τεύχος 13. Πιο συγκεκριμένα, στο κείμενο υποστηρίζεται ότι την μεταπολεμική ανεπιτυχή προσπάθεια επιβολής της ιδεολογίας της εθνικοφροσύνης εκ των άνω διαδέχεται μετά την χρεοκοπία της δικτατορίας των συνταγματαρχών η μεταπολιτευτική επικράτηση του διάχυτου ιδεολογικού κλίματος του λαϊκισμού. Το κρίσιμο στοιχείο είναι ότι και στις δύο περιπτώσεις δεν εντοπίζεται στην Ελλάδα η εμπέδωση μίας δυτικού τύπου ιδεολογίας, κατά τον «σκληρό» αλτουσεριανό ορισμό της τελευταίας τουλάχιστον.

728. Η δολοφονία του Βρετανού στρατιωτικού ακόλουθου Steven Sonders αποτέλεσε την αφορμή για να ξανάρθει στο επίκεντρο το ζήτημα της τρομοκρατίας σε μια κρίσιμη περίοδο κατά την οποία το ελληνικό αστυνομικό σύστημα άρχισε να μπαίνει στο «ρυθμό» των Ολυμπιακών Αγώνων. Έως τότε το ζήτημα της τρομοκρατίας αποτελούσε ένα θέμα που κατά καιρούς ερχόταν στην επιφάνεια και την περίοδο εκείνη είχε επανακάμψει, πριν τη δολοφονία Sonders, με αφορμή τη σύλληψη του Α. Λεσπέρογλου (23-12-1999). Βλ. Βιδάλη, Σ. (2007), Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία. Τομές και συνέχειες στην Αντεγκληματική Πολιτική, δεύτερος τόμος, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 905.

τα επόμενα έτη τοποθετεί την ελληνική περίπτωση σε αύξουσα απόσταση έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου⁷²⁹.

Η εμπιστοσύνη στην απονομή δικαιοσύνης στην Ελλάδα ακολουθεί μία καταρχήν αύξουσα πορεία κατά τα έτη 1999-2004, ακολουθώντας μέχρι ένα σημείο τα ποσοστά της αστυνομίας. Αυτή η στάση τοποθετεί την ελληνική περίπτωση σε σημαντική απόκλιση έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου που καταγράφει αρκετά χαμηλότερα επίπεδα εμπιστοσύνης. Η πτώση του 2005 έπειτα από σημαντικά σκάνδαλα αφήνει την εμπιστοσύνη στην δικαιοσύνη σαφώς υψηλότερα έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου μέχρι το 2007. Η πτώση του 2008-2009 ταυτίζει την Ελλάδα με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ενώ το 2010 η Ελλάδα υπολείπεται⁷³⁰.

Οι μετρήσεις που διαθέτουμε για την δημόσια διοίκηση τοποθετούν τον θεσμό σε μία αισθητά κατώτερη θέση έναντι των πιο επιφανών διεκπεραιωτικών θεσμών, όπως ισχύει σε μεγάλο βαθμό και στο σύνολο της Ευρώπης. Το 1999, έτος κατά το οποίο εγκαινιάζεται η συζήτηση για την συνταγματική κατοχύρωση του ΑΣΕΠ⁷³¹, η ελληνική εμπιστοσύνη στην δημόσια διοίκηση

729. Η περίληψη του πλήθους των ερωτημάτων τα οποία καταγράφουν την ελληνική εμπιστοσύνη στην κοινωνία ως σαφώς χαμηλότερη έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου μοιάζουν να εξηγούν τα υψηλά επίπεδα εμπιστοσύνης στην αστυνομία στην Ελλάδα και το σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών στην ESS για τα έτη 2002-2005 (άνω του 55%), όπου η ελληνική εμπιστοσύνη στον θεσμό παρουσιάζεται μάλιστα ως ελαφρώς υψηλότερη έναντι του μέσου όρου. Η μέτρηση του 2008-2009 βρίσκει την Ελλάδα στην αναμενόμενη απόκλιση. Βαρουζή et al. (2011), όπ.π., σ. 92, 227.

730. Αντίστοιχη εικόνα για την εμπιστοσύνη στους νόμους στην Ελλάδα και τον ευρωπαϊκό μέσο και από την ESS, με χαμηλότερα ποσοστά εμπιστοσύνης στην δικαιοσύνη έναντι της αστυνομίας. Βαρουζή et al. (2011), όπ.π., σ. 91-92, 226.

731. Το ΑΣΕΠ ιδρύθηκε το 1994 με δηλωμένο σκοπό την αποκομματικοποίηση των διορισμών στον δημόσιο τομέα. Ωστόσο, ο εμπνευστής του, Αναστάσιος Πεπονής, σε συνέντευξή του είχε εκφράσει την άποψη πως η Συνταγματική αναθεώρηση του 2001 μετέτρεψε και αυτή την Αρχή από ανεξάρτητη σε διακομματική. (βλ. αρ. 22, παρ. 3 στης συνταγματικής αναθεώρησης του 2001).

υπερβαίνει οριακά τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Τα επόμενα τρία έτη η Ελλάδα υπολείπεται έντονα, γεγονός που μπορεί εύκολα να αποδοθεί στην επιμονή της διαφθοράς στην ελληνική δημόσια διοίκηση και την συνακόλουθη ισχυρή αίσθηση δυσλειτουργίας του δημοσίου⁷³².

732. Εδραιωμένα κείμενα στην βιβλιογραφία της πολιτικής και της διοικητικής επιστήμης επί του θέματος είναι τα Τσουκαλάς, Κ. (1993), Τσαμπατζήδες στην χώρα των θαυμάτων: Περί Ελλήνων στην Ελλάδα, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τ. 1., Σωτηρόπουλος, Δ.Α. (1996b), Γραφειοκρατία και πολιτική εξουσία, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, Σωτηρόπουλος, Δ.Α. (2001), Η κορυφή του πελατειακού κράτους: Οργάνωση, στελέχωση και πολιτικοποίηση των ανώτερων βαθμίδων της Κεντρικής Διοίκησης στην Ελλάδα, 1974-2000, Ποταμός, Αθήνα, Μακρυδημήτρης, Α. (1996), Η Διοίκηση σε κρίση: Κείμενα για τη Διοίκηση και την κοινωνία, Λιβάνης, Αθήνα, Παπακωνσταντίνου, Α. (2005), Διαφθορά στη Δημόσια Διοίκηση και την πολιτική: Οι συνταγματικές πτυχές, στο Κουτσούκης Κ., Σκλιάς Π. (επιμ.), Διαφθορά και Σκάνδαλα στη Δημόσια Διοίκηση και την Πολιτική, Σιδέρης, Αθήνα, Τσουκαλάς, Κ. - Καφετζής, Τ. (2008), Περί πολιτικής διαφθοράς, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τ. 31, Κοντιάδης, Ε. (2009), Ο δύνσκαμπτος Λεβιάθαν: Είναι μια άλλη Δημόσια Διοίκηση εφικτή; στο Κοντιάδης, Ε., Ελλειμματική Δημοκρατία, Σιδέρης, Αθήνα. Σε μία προσπάθεια παραλληλισμού των δεικτών του ευρωβαρόμετρου με εκείνους της Public Issue, διακρίνουμε ταύτιση ως προς τη θέση που καταλαμβάνουν οι διεκπεραιωτικοί θεσμοί του κράτους οι οποίοι είναι περισσότερο συνδεδεμένοι με την ασφάλεια και την τήρηση των νόμων, καθώς και στις δύο έρευνες οι εν λόγω θεσμοί φαίνεται να καταγράφουν αρκετά υψηλά ποσοστά εμπιστοσύνης. Οι μετρήσεις της Public Issue περιλαμβάνουν και πλήθος άλλων κρατικών θεσμών, οι οποίοι μπορούν για λόγους συγκρίσεων να διακριθούν επιπλέον σε θεσμούς περισσότερο συνδεδεμένους στην κοινή συνείδηση με τα υπουργεία, άρα και την κυβερνηση, (λ.χ. ασφαλιστικά ταμεία, ΕΣΥ, σχολεία) και σε θεσμούς οι οποίοι προσλαμβάνονται ως πλέον αυτόνομοι έναντι των εκάστοτε κυβερνήσεων (λ.χ. ΕΜΥ, ΕΣΥΕ, Τράπεζα της Ελλάδος). Παρατηρούμε ότι η πρώτη κατηγορία καταγράφει καταρχήν ποσοστά εμπιστοσύνης αντίστοιχα με εκείνα της πολιτικής αντιπροσώπευσης ενώ η δεύτερη καταγράφει ποσοστά συγκρίσιμα με εκείνα της κατηγορίας των θεσμών ασφαλείας και τήρησης των νόμων. Σε μία ενδιάμεση θέση καταγράφεται η εμπιστοσύνη στις Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές αντανακλώντας με αυτόν τον τρόπο την έντονη εξάρτηση στην υφιστάμενη συγκυρία της υψηλότερης νομιμοποίησης των θεσμών που αποσυνδέονται περισσότερο από την πολιτική αντιπροσώπευση. Η ιδιάζουσα περίπτωση των ΔΕΚΟ θα συζητηθεί αργότερα.

III. Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (βλ. διάγραμμα III, σ. 510 του παρατήματος). Προχωρώντας πέρα από τους κρατικούς θεσμούς, μετατοπίζουμε την ανάλυσή μας στην κατηγορία των ΜΜΕ, όπου παρατηρούμε αρχικά ότι και τα τρία εδραιωμένα μέσα (τύπος, ραδιόφωνο, τηλεόραση) εκκινούν από υψηλά ποσοστά εμπιστοσύνης⁷³³, τα οποία τελικά φθείρονται.

Η εμπιστοσύνη στον τύπο στην Ελλάδα από το 1999 ως το 2006 βρίσκεται καταρχήν στα επίπεδα του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Τα δύο πρώτα έτη της περιόδου η ελληνική εμπιστοσύνη υπερβαίνει την ευρωπαϊκή, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί στην μερική επιμονή της εκτεταμένης συμμετοχής στην πολιτική επικοινωνία των δύο πρώτων μεταπολιτευτικών δεκαετιών⁷³⁴. Το 2002 καταγράφεται μία παρενθετική μεγάλη αρνητική απόκλιση έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Το 2006 η εμπιστοσύνη υπερβαίνει εκ νέου οριακά τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ενώ από το 2007 και έπειτα τοποθετείται χαμηλότερά του⁷³⁵.

733. Είναι χρήσιμο να σημειωθεί πως το ποσοστό εμπιστοσύνης δεν σχετίζεται με το ποσοστό παρακολούθησης ενός μέσου: σύμφωνα με έρευνα της Public Issue για λογαριασμό του Ινστιτούτου Οπτικοακουστικών μέσων το 2007, παρόλο που η τηλεόραση είναι το δημοφιλέστερο μέσο, συγκεντρώνει τα περισσότερα αρνητικά σχόλια των τηλεθεατών της. Ενδεικτικά, για τον ενημερωτικό τομέα της τηλεόρασης, το κοινό εντοπίζει σημαντικά προβλήματα: αφ' ενός μεν θεωρεί ότι «από την κάλυψη των γεγονότων σήμερα λείπουν οι απαραίτητοι κανόνες και ο σεβασμός στο κοινό» (ποσοστό 50%) και «λείπει η πολυπλευρικότητα και η σφαιρικότητα» (43%), και αφ' ετέρου 3 στους 4 πολίτες (73%) θεωρούν ότι σήμερα δεν γίνεται εύκολα αντιληπτό πότε οι ειδήσεις στην τηλεόραση είναι ακριβείς και αμερόληπτες και πότε δεν είναι».

734. Πα την τελευταία βλ. Καφετζής, Π. (1988), Ευρωπαϊκός Νότος: σε αναζήτηση του πολίτη και της πολιτικής, Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών, τεύχος 69A, σσ. 27-32, Δώδος et al. (1990), όπ.π., Κομνηνού, Μ. (1996), Ο ρόλος των ΜΜΕ στην Γ' Δημοκρατία 1974-1994, στο Λυριντζής, Χ. - Νικολακόπουλος, Η. - Σωτηρόπουλος, Δ. (επιμ.), Κοινωνία και πολιτική: Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας, Θεμέλιο, Αθήνα, σσ. 224-237.

735. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τα έτη της πώσης της εμπιστοσύνης προς τον τύπο οι εφημερίδες αρχίζουν να επενδύουν με αύξουσες προοπτικές στα «περιφερειακά» κίνητρα αγοράς, λ.χ. DVDs, ειδικές προσφορές και άλλα δώρα,

Τα ποσοστά της εμπιστοσύνης στο ραδιόφωνο μοιάζουν να καταγράφουν μία σχετικά ομαλή κατανομή από το 1999 μέχρι το 2009 με την παρεμβολή ορισμένων μονοετών πτώσεων. Ως εκ τούτου, στην πρώτη δεκαετία του 2000 το ραδιόφωνο αποτελεί το πλέον αξιόπιστο μέσο στην Ελλάδα. Ωστόσο, η εν λόγω εμπιστοσύνη σταθερά υπολείπεται έναντι της ευρωπαϊκής. Το 2010 καταγράφεται οξεία πτώση της εμπιστοσύνης και απομάκρυνσης από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Η εμπιστοσύνη στην τηλεόραση στην Ελλάδα υπολείπεται διαρκώς έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Τα ποσοστά ακολουθούν μία διαρκώς φθίνουσα πορεία, με ιδιαίτερη περίπτωση το 2002, και απομακρύνοντας δύλιο και περισσότερο την Ελλάδα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Το αποτέλεσμα είναι η τηλεόραση να μετακινείται από την πρώτη στην τελευταία θέση εμπιστοσύνης στα MME εντός της περιόδου. Χαρακτηριστικό είναι επίσης το γεγονός ότι η δυσπιστία στην τηλεόραση υπερτερεί της εμπιστοσύνης από το 2000 και έπειτα, σε οξεία αντίθεση με την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Η μεγάλη απόκλιση εμπιστοσύνης – δυσπιστίας ξεκινά το 2005, οπότε και τέθηκε προς ψήφιση το νομοσχέδιο «περί βασικού μετόχου»⁷³⁵, το οποίο και παρασύρει προς τα κά-

γεγονός που τις απομακρύνει σε κάποιο βαθμό από τον πολιτικά αναγνωρισμένο ρόλο τους.

735. Σύμφωνα με το Ν. 3310/2005, παρ. 1, η ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου, του μέλους οργάνου διοίκησης ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσων ενημέρωσης είναι ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου, του μέλους οργάνου διοίκησης ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης που συνάπτει δημόσιες συμβάσεις. Στην παρ. 2, σημειώνεται πως η ασυμβίβαστη ιδιότητα καταλαμβάνει επίσης και τα παρένθετα πρόσωπα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου, του μέλους οργάνου διοίκησης ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσων ενημέρωσης ή επιχείρησης που συνάπτει δημόσιες συμβάσεις, καθώς και κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο, μέσω χρηματοδότησης ή συμφωνίας ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, ελέγχει επιχείρηση μέσων ενημέρωσης ή επιχείρηση που συνάπτει δημόσιες συμβάσεις ή ασκεί επιρροή στη λήψη αποφάσεων που λαμβάνονται από τα όργανα διοίκησης ή τα διευθυντικά

τω την εμπιστοσύνη προς τα εδραιωμένα μέσα⁷³⁷. Ένα τελευταίο αξιοσημείωτο σχόλιο για την τηλεόραση είναι πως το ποσοστό δυσπιστίας στην Ελλάδα φτάνει το 2010 να είναι σχεδόν διπλάσιο έναντι του πανευρωπαϊκού.

Η πρόσφατη συμπερίληψη του διαδικτύου στο ερωτηματολόγιο είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα καθώς το διαδίκτυο φαίνεται να αποτελεί τον μοναδικό θεσμό στην Ελλάδα που αυξάνει το ποσοστό της εμπιστοσύνης ενδεχομένως και ως αποτέλεσμα της πτώσης της εμπιστοσύνης προς τα εδραιωμένα MME. Η εμπιστοσύνη στο μέσο μέχρι το 2009 βρισκόταν ελαφρώς κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ενώ η Ελλάδα παρουσίαζε μέχρι το 2008 τουλάχιστον εξαιρετικά υψηλά ποσοστά δυσπιστίας έναντι των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών. Το 2010 η ελληνική και ευρωπαϊ-

στελέχη, σχετικά με τη διοίκηση και την εν γένει λειτουργία των επιχειρήσεων αντών. Συγκριτικά βλ. Ν. 3021/2002 στο Καρακώστας, Ι., Τσεβάς, Α. (2003), *Η νομοθεσία των MME*, δεύτερη έκδοση, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.

737. Σύμφωνα με την άποψη του Δ. Χαραλάμπη ο λόγος περί «διαπλοκής» ενέταξε στον πολιτικό λόγο και μία πραγματική και συγκεκριμένη εμπειρία: την δύναμη της τηλεόρασης, ή πιο συγκεκριμένα την δύναμη της εικόνας και του λόγου ενός μέσου το οποίο έχει διαμορφωθεί ως το κυρίαρχο μέσο καθημερινής ενημέρωσης. Ο τηλεθεατής συνειδητοποιεί πλήρως την κυρίαρχη παρουσία της τηλεόρασης στον ιδιωτικό του χώρο και την «εξάρτησή» του από αυτή. Ως εκ τούτου γνωρίζει εξ ιδίας πείρας την δύναμη της τηλεόρασης και για αυτό άλλωστε υπάρχει και τόσο μεγάλη διαμαρτυρία για το επίπεδο της ποιότητάς της. Έτσι, η νομιματική σύνδεση της έννοιας της «διαπλοκής» με την τηλεόραση (οι ιδιοκτήτες MME) ενεργοποιεί πολιτικά-επικοινωνιακά τρεις βασικές συνισταμένες: α) την προσωπική αντίληψη για την δύναμη της τηλεόρασης, β) την διάχυτη αντίληψη περί εξωθεσμικών σχέσεων κράτους-οικονομίας και συναλλαγής και γ) την καχυποψία απέναντι στην ελεύθερη οικονομία. Βλ. Χαραλάμπης, Δ. (2007), *Ελευθερία της έκφρασης, πλουραλισμός και διαφάνεια στο χώρο των ηλεκτρονικών MME*. Η ελληνική εμπειρία: Από την απώλεια του κρατικού μονοπωλίου στις ασυμβίβαστες ιδιότητες του βασικού μετόχου και στις προοπτικές εξορθολογισμού στην εποχή της ψηφιακής τεχνολογίας, στο Τσεβάς, Α.Δ. (επιμ.), *Διασφάλιση του πλουραλισμού και έλεγχος συγκέντρωσης στα μέσα ενημέρωσης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σσ. 146-147.

κή δυσπιστία ταυτίζονται ενώ η ελληνική εμπιστοσύνη υπερβαίνει καθαρά τον φθίνοντα ευρωπαϊκό μέσο όρο⁷³⁸.

IV. Εκκλησία και ιδιωτικοί θεσμοί κοινωνικής πρωτοβουλίας (βλ. διάγραμμα IV, σ. 511 του παραρτήματος). Στην επόμενη κατηγορία επιλέγουμε να ομαδοποιήσουμε την Εκκλησία με τους ιδιωτικούς θεσμούς κοινωνικής πρωτοβουλίας, οι οποίοι συγκροτούν τον πυρήνα της αυστηρώς εννοούμενης κοινωνίας των πολιτών⁷³⁹.

Ο πρώτος θεσμός σε αυτήν την κατηγορία που αξίζει να παρουσιαστεί είναι η Εκκλησία. Η Εκκλησία της Ελλάδος, ως θεσμικός εκφραστής της επίσημης («επικρατούσας» κατά το ισχύον Σύνταγμα) θρησκείας, διατηρεί μία ισχυρή σχέση συμπόρευσης

738. Τα στοιχεία της Public Issue για την εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ την τριετία 2007-2009 είναι παρεμφερή.

739. Παραμένουμε για όρους σαφήνειας στον πλέον στενό ορισμό της κοινωνίας πολιτών, που ανταποκρίνεται στα δεδομένα της έρευνας, ενώ γενικά αποφέγγουμε τον όρο. Πέρα από τις εμπειρικές έρευνες για τους επιμέρους θεσμούς που εξετάζονται στο παρόν υποκεφάλαιο, η κοινωνία πολιτών σε περισσότερο ή λιγότερο ευρείες εκδοχές – ανάλογα με το αν επιλέγεται μία αντιδιαστολή μόνο με το κράτος ή και με κάποια άλλα θεσμικά σύνολα (λ.χ. οικογένεια ή αγορά) – έχει τύχει αρκετών θεωρητικών επεξεργασιών στην ελληνική βιβλιογραφία. Ενδεικτικά βλ. Σωτηρόπουλος, Δ.Α. (1996A) [1995], Η εγγαστρίμυθη εξουσία: Κοινωνία πολιτών και κεντρικό κράτος στην τρίτη ελληνική δημοκρατία, στο Λυριντζής, Χ. – Νικολακόπουλος, Η. – Σωτηρόπουλος, Δ. (επιμ.) *Κοινωνία και πολιτική : Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, Σωτηρόπουλος, Δ.Α. (2004), Τρέχουσες αντιλήψεις και ερωτήματα για την Κοινωνία Πολιτών, στο Σωτηρόπουλος, Δ.Α. (επιμ.), *Η άγνωστη κοινωνία πολιτών*, Ποταμός, Αθήνα, Δεμερτζής, Ν. (2002), *Πολιτική Επικοινωνίας: Διακινδύνευση, Δημοσιότητα, Διαδίκτυο, Παπαζήσης*, Αθήνα, σσ. 192-194, Μακρυδημήτρης, Α. (2002), *Κράτος και κοινωνία των πολιτών, Μεταμεσονήκτιες εκδόσεις*, Αθήνα, Μουζέλης, Ν. – Παγούλατος, Γ. (2003), *Κοινωνία πολιτών και ιδιότητα του πολίτη στην μεταπολεμική Ελλάδα, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Εποικίμης*, τ. 22, Βούλγαρης, Γ. (2006), *Κράτος και κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα: μία σχέση προς επανεξέταση, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Εποικίμης*, τ. 28. Όπως δείχνει η χρονολογία της βιβλιογραφίας, η έμφαση στην θεωρητικοποίηση της κοινωνίας πολιτών μοιάζει να διαδέχεται την έμφαση των Ελλήνων πολιτικών επιστημόνων στο κράτος σε περασμένες δεκαετίες.

με το ελληνικό κράτος, η οποία μακροϊστορικά έχει καταγραφεί ως συναλληλία, ή ως καισαροπατισμός ελάσσονος βαθμού⁷⁴⁰. Συνεπώς, παρά το γεγονός της ύπαρξης μίας από τις πλέον επιφανείς προσπάθειες σύγκρουσης της Εκκλησίας με το κράτος κατά την εξεταζόμενη περίοδο υπό την ηγεσία του αρχιεπισκόπου Χριστοδούλου (1998-2008), ο θεσμός διατηρεί μία αρκετά προνομιακή και δυνητικά καθολική, σε ορισμένες περιπτώσεις, θέση αναφορικά με την ελληνική κοινωνία και το κράτος της. Στα εξεταζόμενα στοιχεία, ένας παράγοντας που ενδεχομένως να επηρεάζει σε έναν ήσονα βαθμό τις τιμές της εμπιστοσύνης είναι η υποκατάσταση της «Εκκλησίας» από τα «εκκλησιαστικά ιδρύματα» από το 2001 και έπειτα στο σχετικό ερώτημα του ευρωβαρόμετρου. Σε κάθε περίπτωση, κατά την εξεταζόμενη περίοδο ο θεσμός εκκινεί από αρκετά υψηλά ποσοστά εμπιστοσύνης⁷⁴¹, τα οποία σταδιακά φθίνουν μέχρι το 2007, παραμένοντας

740. Για βασικές στιγμές μία ιστορικής αναδρομή των σχέσεων πολιτείας και Εκκλησίας βλ. Δεμερτζής, Ν. (1995), *Η επιλεκτική παράδοση της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, στο Δεμερτζής, Ν. (επιμ.)*, *Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα*, β' έκδοση, Οδυσσέας, Αθήνα, σσ. 56-60, Αρβελέρ (2003A), όπ.π., σσ. 153-155, Λίποβατς, Θ. (1993), *Ορθόδοξος χριστιανισμός και εθνικισμός: δύο πτυχές της σύγχρονης ελληνικής πολιτικής κουλτούρας*, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Εποικίμης*, τ. 2. (1993), σσ. 36-38, Αγούριδης, Σ. (2001), *Η Δυτική Ευρώπη, το Βυζάντιο, και η Νεώτερη Ελλάδα: η σπουδαιότητα θεολογικών ή μη θεολογικών παραγόντων στις σχέσεις Ανατολής και Δύσης, Κοινωνία Πολιτών*, τ. 7, Κιτρομηλίδης, Π.Μ. (1991) [1984], *Ιδεολογικά ρεύματα και πολιτικά αιτήματα κατά τον ελληνικό 190 αιώνα*, στο Δερτλής, Γ.Β., Κωστής, Κ. (επιμ.), *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (18ος - 20ος αιώνας)*, εκδόσεις Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σσ. 65-68, Nanakis, A. (2006), *Venizelos and Church-State Relations*, στο Kitromilides, P.M. (Ed.), *Eleftherios Venizelos: The Trials of Statesmanship*, Edinburgh University Press. Για την Εκκλησία στις πρώτες δεκαετίες της μεταπολίτευσης βλ. Γεωργιάδου, Β. (1996), *Κοσμικό κράτος και ορθόδοξη εκκλησία: σχέσεις θρησκείας, κοινωνίας και πολιτικής στη Μεταπολίτευση*, στο Λυριντζής, Χ. – Νικολακόπουλος, Η. – Σωτηρόπουλος, Δ. (επιμ.), *Κοινωνία και πολιτική: Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, σσ. 255-266.

741. Η μεγάλη έκταση και ένταση της απήχησης της Εκκλησίας στην Μεταπολίτευση είναι εμφανής και από άλλες πρωιμότερες έρευνες που εξετάζουν

ωστόσο αρκετά υψηλότερα έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Μία εξήγηση της πτώσης μπορεί να βρεθεί στην μερική άρση της εμπιστοσύνης στην Εκκλησία μετά την ανεπιτυχή αντιπαράθεση του ζητήματος των ταυτοτήτων το 2000 ενώ μία ιδιαίτερα οξεία πτώση καταγράφεται το 2005, οπότε και ξέσπασαν ισχυρά εκκλησιαστικά σκάνδαλα. Το 2010 η εμπιστοσύνη στα εκκλησιαστικά ιδρύματα εμφανίζεται εξαιρετικά μικρότερη και συμπίπτει πλέον με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Αναφορικά με τις φιλανθρωπικές και εθελοντικές οργανώσεις και τις οργανώσεις καταναλωτών, παρατηρούμε ότι ο συγκριτικά μικρός αριθμός τους στην ελληνική περίπτωση⁷⁴² δεν επηρέαζει ιδιαίτερα την νομιμοποίησή τους, καθώς οι ελληνικές τιμές βρίσκονται κοντά στον ευρωπαϊκό μέσο όρο τουλάχιστον από το 2000. Η εμπιστοσύνη στο ίδιο διάστημα διατηρείται σχετικά σταθερή, με την εξαίρεση του 2002 και έτσι σταδιακά υπερκεράζουν την εμπιστοσύνη στα εκκλησιαστικά ιδρύματα.

τον βαθμό συμπάθειας στον θεσμό. Βλ. Δώδος et al. (1990), διπ.π., σσ. 125, 132, Δώδος, Δ. (1999), Ο λαός της Εκκλησίας, στο Ινστιτούτο VPRC – Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 1999-2000, Νέα Σύνορα – Λιβάνης, Αθήνα, σ. 225. Αυτό που αξίζει να συγκρατήσουμε είναι ότι στην έναρξη της δεκαετίας του 2000 η υψηλή συμπάθεια προς την Εκκλησία αυξάνει ακόμα περισσότερο, τόσο ως προς την πιο ανασχετική δεκαετία του 1980 όσο και ως προς τα πλέον άμεσα έτη πριν την ηγεσία Χριστοδούλου.

742. Για μία πρόσφατη επισκόπηση των εμπειρικών ερευνών γύρω από τις φιλανθρωπικές και εθελοντικές οργανώσεις και τις ΜΚΟ στην Ελλάδα, οι οποίες κατατείνουν στην ανάδειξη του συγκριτικά περιορισμένου αριθμού των (τυποποιημένων τουλάχιστον) σχημάτων αυτής της στενά εννοούμενης κοινωνίας των πολιτών, καθώς και για συγκριτικά δεδομένα βλ. Παναγιωτοπούλου, Ρ., Παπλιάκου, Β. (2007), Όψεις συγκρότησης του κοινωνικού κεφαλαίου στην Ελλάδα, στο Καφετζής, Π., Μαλούτας, Θ., Τσίγκανου, Ι. (επιμ.), Πολιτική – Κοινωνία – Πολίτες: Ανάλυση δεδομένων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας – ESS, EKKE, Αθήνα, Σωτηρόπουλος, Δ.Α. (2007), Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα σε συγκριτική προοπτική: σύντομη θεωρητική επισκόπηση και ανάλυση αποτελεσμάτων από την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα, στο Καφετζής, Π., Μαλούτας, Θ., Τσίγκανου, Ι. (επιμ.), Πολιτική – Κοινωνία – Πολίτες: Ανάλυση δεδομένων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας – ESS, EKKE, Αθήνα.

Αντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν και για τις ΜΚΟ, με μοναδική διαφορά την σαφώς χαμηλότερη εμπιστοσύνη, η οποία μοιάζει να υπερκεράζεται οριακά από την δυσπιστία στην Ελλάδα. Η εξήγηση της διαφοράς μπορεί να αποδοθεί στην πιο εμφανή πολιτική υφή των ΜΚΟ έναντι των προηγούμενων οργανώσεων⁷⁴³.

V. Μείζονες οικονομικοί θεσμοί (βλ. διάγραμμα V, σ. 511 του παραρτήματος). Στην πλέον ιδιωτική κατηγορία των μειόνων οικονομικών θεσμών που συναντάμε στο ερωτηματολόγιο παρατηρούμε ότι η εμπιστοσύνη στις μεγάλες εταιρείες στην Ελλάδα διατηρείται πλησίον του ευρωπαϊκού μέσου όρου ανάμεσα στο 1999 και το 2002, με εξαίρεση την σημαντική απόκλιση το 2000. Τα επόμενα έτη για τα οποία διαθέτουμε στοιχεία τοποθετούν την ελληνική εμπιστοσύνη στις μεγάλες εταιρείες σε χαμηλότερα επίπεδα και σε σαφή απόσταση από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, γεγονός που εντείνεται από την μέτρηση του 2010. Σε κάθε περίπτωση, οι Έλληνες είναι σαφώς πιο δύσπιστοι στον θεσμό⁷⁴⁴. Τα σχετικά παράλληλα επίπεδα νομιμοποίησης μεγάλων εταιρειών και συνδικάτων δεν επαληθεύονται στην Ελλάδα, αν και αμφότεροι οι θεσμοί καταγράφουν μακροπρόθεσμα μία φθίνουσα τάση,

743. Ενδιαφέροντα στοιχεία παρέχουν παρεμφερείς μετρήσεις της Public Issue, οι οποίες καλύπτουν σε κάποιο βαθμό το κενό των μετρήσεων του ευρωβαρόμετρου. Η εμπιστοσύνη στις ΜΚΟ καταγράφεται σε ποσοστά ανώτερα του 50% και τείνει να υπερσκελίζει ελαφρώς την εμπιστοσύνη στην Εκκλησία. Το υψηλότερο ποσοστό των ΜΚΟ σε αυτήν την περίπτωση μοιάζει να εξηγείται από την απουσία διακριτού ερωτήματος για τις φιλανθρωπικές, εθελοντικές και καταναλωτικές οργανώσεις καθώς ακολουθεί τις τιμές που καταγράφει το ευρωβαρόμετρο για τις τελευταίες.

744. Η Public Issue καταγράφει την εμπιστοσύνη σε ένα πλήθος οικονομικών πρωτοβουλιών στην Ελλάδα. Ορισμένες από αυτές καταγράφουν αρκετά υψηλά ποσοστά εμπιστοσύνης (λ.χ. 60% στις εταιρείες πληροφορικής και νέων τεχνολογιών και στα ιδιωτικά νοσοκομεία και κλινικές), αλλά η άθροιση ενός μέσου όρου καταγράφει επίπεδα εμπιστοσύνης συγκρίσιμα με εκείνα της εμπιστοσύνης προς τις μεγάλες εταιρείες του ευρωβαρόμετρου.

η οποία είναι πιο έντονη στις μεγάλες εταιρείες. Η συμπερίληψη της ερώτησης για την εμπιστοσύνη στις μικρές επιχειρήσεις τοποθετεί την πλειοψηφία της ελληνικής κοινής γνώμης σε θετική άποψη, η οποία όμως υπολείπεται σημαντικά του ευρωπαϊκού μέσου όρου⁷⁴⁵.

VI. Διεθνείς θεσμοί (βλ. διάγραμμα VI, σ. 512 του παραρτήματος). Πέρα από εθνικούς θεσμούς, η ερώτηση της εμπιστοσύνης στους θεσμούς του ευρωβαρόμετρου περιλαμβάνει και θεσμούς οι οποίοι προκύπτουν από την συμβολή εθνικών κρατών. Παραλείποντας τα υποερωτήματα για την εμπιστοσύνη στους επιμέρους θεσμούς που συγκροτούν το πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εστιάζουμε στα συμπεράσματα των χρονοσειρών που προκύπτουν από την εμπιστοσύνη προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, τον ΟΗΕ και το NATO.

Η ελληνική εμπιστοσύνη στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το 1999 μέχρι το 2009 είναι σαφώς υψηλότερη από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο αντανακλώντας τις παροχές και τις προσδοκίες των Ελλήνων από την Κοινότητα. Ιδιαίτερα από το 2001 μέχρι το 2006 η διαφορά είναι αρκετά μεγάλη, με μέγιστες τιμές το 2001, έτος εισαγωγής του ευρώ, και το 2004, έτος ένταξης της Κύπρου. Η απόσταση παραμένει σημαντική, αν και μικρότερη, την τριετία 2007-2009⁷⁴⁶. Το 2010, η Ελλάδα υπολείπεται οριακά έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου ενώ η σημαντική πτώση του 2010 την αφήνει σε αρνητική απόσταση.

745. Αναλογιζόμενοι την υστέρηση της ελληνικής εμπιστοσύνης έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου τόσο στην περίπτωση των μεγάλων εταιρειών όσο και στην περίπτωση των μικρών επιχειρήσεων, παρουσιάζει ενδιαφέρον ότι η εμπιστοσύνη σε εταιρείες που εμπίπτουν ή ομοιάζουν στο καθεστώς των ΔΕΚΟ (Ολυμπιακή, ΟΤΕ, ΔΕΗ) καταγράφεται από την Public Issue σαφώς υψηλότερα και από την εμπιστοσύνη στις μικρές επιχειρήσεις το 2010.

746. Η Public Issue την καταγράφει επίσης στα επίπεδα του 60% για την τριετία 2007-2009.

Η σύγκριση της εμπιστοσύνης στην ΕΕ με τους άλλους διεθνείς θεσμούς του ερωτηματολογίου είναι εντυπωσιακή. Η Ελλάδα και η Κύπρος παρουσιάζουν την πανευρωπαϊκή ιδιαιτερότητα της καταρχήν δυσπιστίας προς τον ΟΗΕ έναντι της εμπιστοσύνης ενώ αντίστοιχη είναι η εικόνα των μετρήσεων για το NATO. Η εμπιστοσύνη στον ΟΗΕ μάλιστα φθίνει τόσο έντονα μακροπρόθεσμα ώστε απομακρύνεται όλο και περισσότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο⁷⁴⁷. Η εξήγηση μπορεί να αναζητηθεί στην κατεύθυνση της επιμονής του χαρακτηριστικού μεταπολιτευτικού αντιαμερικανισμού και στην εμπειρία του Κυπριακού ζητήματος.

VII. Συγκεντρωτικά στοιχεία – συμπεράσματα (βλ. διαγράμματα VII και VIII, σ. 512 και 513 του παραρτήματος). Η συγκέντρωση των μέσων όρων των κατηγοριών υποδεικνύει κάποια πιο γενικευτικά συμπεράσματα, τα οποία μπορούν να αναλυθούν με βάση την εννοιακή διάκριση δημοσίου και ιδιωτικού. Η πολιτική αντιπροσώπευση, η οποία τρέφει καταρχήν τις προσδοκίες μίας ανοιχτής δημόσιας σφαίρας, εμφανίζεται εξαιρετικά απονομιμοποιημένη, καθώς εμφανίζεται πιο άμεσα συγκρίσιμη με την πλέον ιδιωτική κατηγορία των μειζόνων οικονομικών φορέων. Συνεπώς, η πολιτική αντιπροσώπευση παραλληλίζεται στην κοινή αντίληψη με την επιδίωξη των ίδιων συμφερόντων. Ο πιο εμφανής διεκπεραιωτικός χαρακτήρας των άλλων θεσμών του κράτους υποκαθιστά μία μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στο δημόσιο, η οποία στηρίζεται σε αμιγώς πραγματιστικές βάσεις. Τα MME απωλαίνουν προοδευτικά κάθε πρόσθετη εμπιστοσύνη ως αγωγοί ελέγχου του δημοσίου και νομιμοποιούνται και αυτοί όσο οι φορείς των ίδιων συμφερόντων. Ωστόσο, μία ισχυρή

747. Αντίστοιχα αποτελέσματα και από την ESS, όπου η εμπιστοσύνη στον ΟΗΕ καταγράφεται σε ακόμη χαμηλότερες τιμές. Βλ. Βαρουνξή et al. (2011), δι.π., σσ. 91, 230.

εμπιστοσύνη σε μία πιο δημόσια ενεργοποίηση είναι υπαρκτή και επενδύεται στους εξωκρατικούς θεσμούς της Εκκλησίας και της ιδιωτικής κοινωνικής πρωτοβουλίας, αν και μπορεί να ελεγχθεί κατά πόσο η εν λόγω εμπιστοσύνη μεταφράζεται σε μία ισχυρή πολιτική ενεργοποίηση των τελευταίων θεσμών⁷⁴⁸.

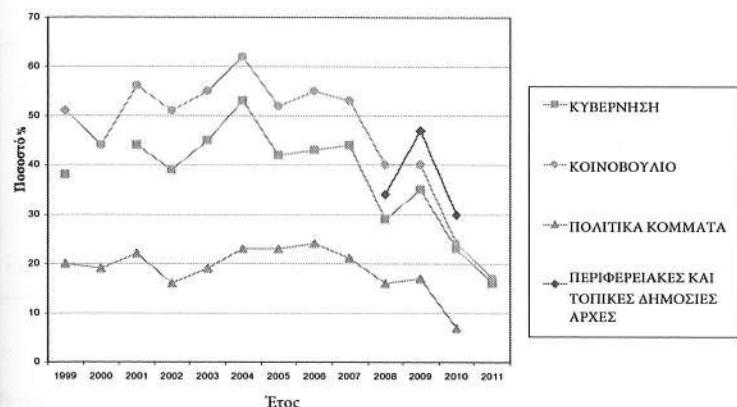
Η διαμόρφωση των ποσοστών ανά εκλογικό κύκλο, η οποία είναι καταρχήν φθίνουσα στο σύνολο της περιόδου, μοιάζει να επηρεάζεται από την αντίληψη της φοράς της διεκπεραιωτικής δοσοληψίας (παροχή ή αποπληρωμή) ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΕΕ. Χαρακτηριστικό της σημασίας της ΕΕ για τις προσδοκίες της ελληνικής κοινωνίας είναι το γεγονός ότι στο σύνολο της δεκαετίας του 2000 η ΕΕ απολαμβάνει καταρχήν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη από ότι μπορούμε να συνθέσουμε ως εμπιστοσύνη στο ελληνικό κράτος (μέσος όρος αντιπροσώπευσης + μέσος όρος θεσμών διεκπεραιώσης διά δύο) (βλ. διάγραμμα VIII, σ. 513). Ιδιαίτερα δε, από το 2005 ως το 2009 οι Έλληνες επαφίενται αρκετά περισσότερο στην υπερεθνική Ένωση από ότι στο δικό τους εθνικό κράτος. Η πολιτική και κοινωνική δυσπραγία που αποτυπώνεται στο σύνολο των θεσμών κατά την τελευταία διετία, και ιδιαίτερα σε εκείνους της πολιτικής αντιπροσώπευσης, περιορίζει την εμπιστοσύνη πρωταρχικά στην πρόσληψη της διεκπεραιώσης, υποδεικνύοντας ενδεχομένως μία κρίσιμη διάσταση η οποία πρέπει να ληφθεί υπόψιν από τους αντιπροσωπευτικούς και τους υπόλοιπους θεσμούς της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας.

748. Η επεξεργασία αντίστοιχων μέσων όρων βάσει των μετρήσεων της Public Issue καταγράφει αρκετά παρεμφερή εικόνα, ενισχύοντας με αυτόν το τρόπο το επιχείρημά μας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα I.1

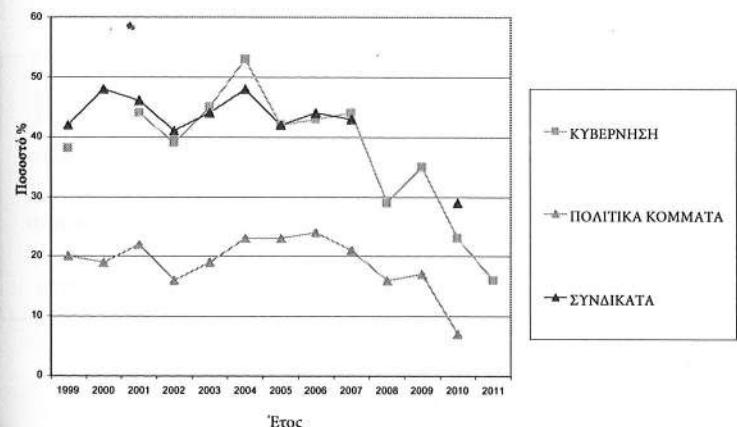
Εμπιστοσύνη στους θεσμούς πολιτικής αντιπροσώπευσης στην Ελλάδα

Πηγή: EB51-EB75.

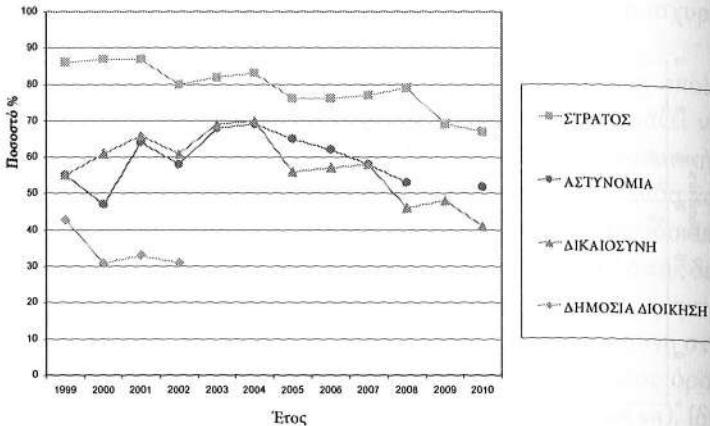
Διάγραμμα I.2

Εμπιστοσύνη στους θεσμούς πολιτικής αντιπροσώπευσης στην Ελλάδα

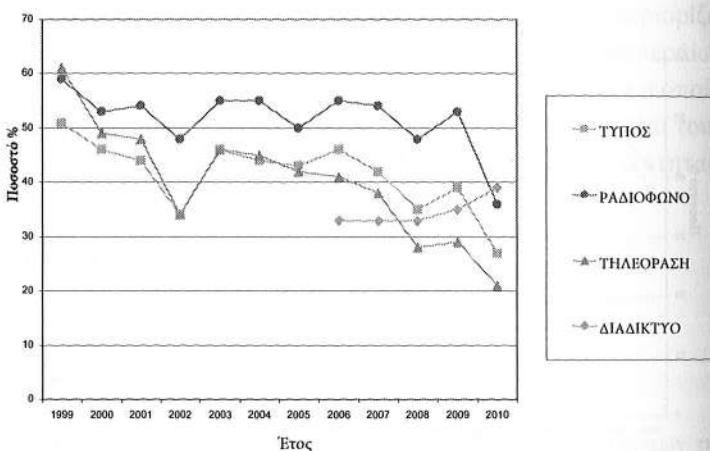
Πηγή: EB51-EB75.

Διάγραμμα II
Εμπιστοσύνη στους θεσμούς διεκπεραιώσης κρατικών
αρμοδιοτήτων στην Ελλάδα

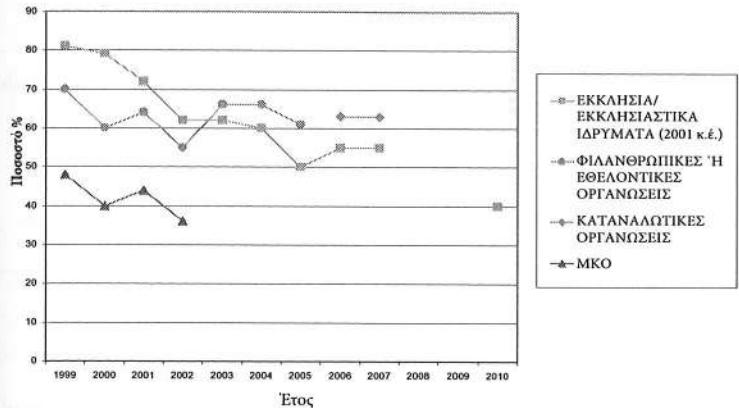
Πηγή: EB51-EB74.

Διάγραμμα III
Εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ στην Ελλάδα

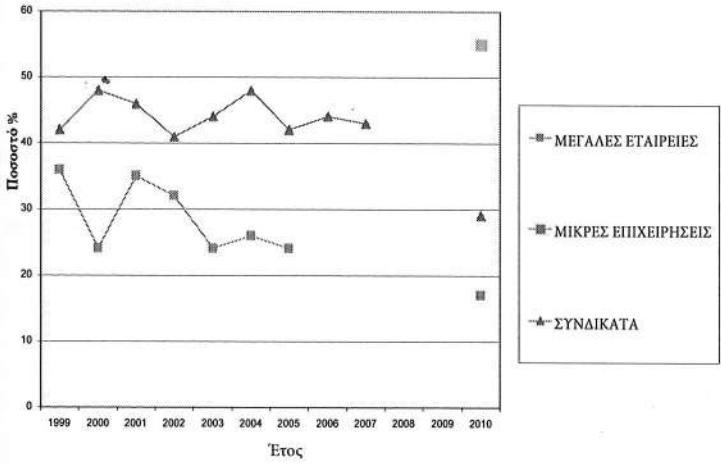
Πηγή: EB51-EB74.

Διάγραμμα IV
Εμπιστοσύνη στην Εκκλησία και τους ιδιωτικούς θεσμούς
κοινωνικής πρωτοβουλίας στην Ελλάδα

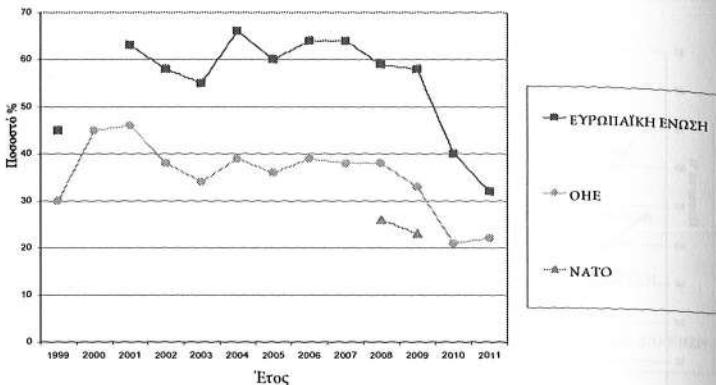
Πηγή: EB51-EB74.

Διάγραμμα V
Εμπιστοσύνη σε μείζονες οικονομικούς θεσμούς στην Ελλάδα

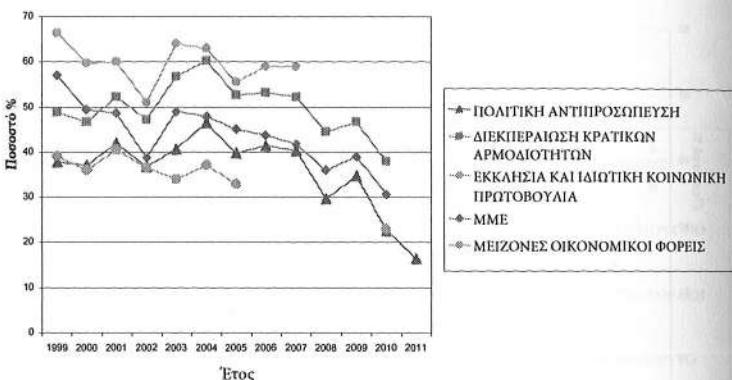
Πηγή: EB51-EB74.

Διάγραμμα VI
Εμπιστοσύνη σε διεθνείς θεσμούς στην Ελλάδα

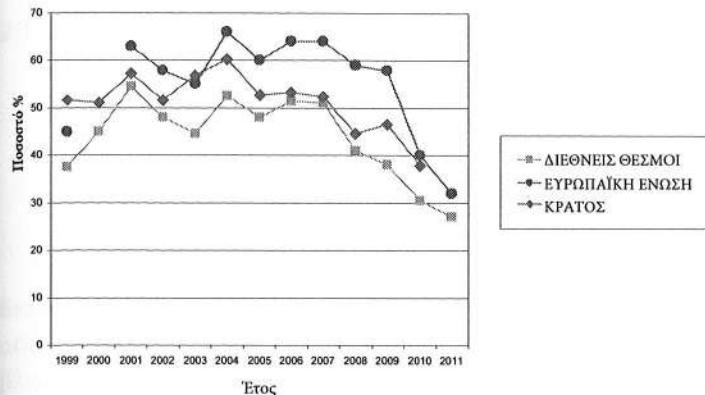
Πηγή: EB51-EB75.

Διάγραμμα VII
Η εμπιστοσύνη σε ομάδες θεσμών στην Ελλάδα

Πηγή: EB51-EB75.

Διάγραμμα VIII
Η εμπιστοσύνη σε διεθνείς θεσμούς και το κράτος στην Ελλάδα

Πηγή: EB51-EB75.